

**SINIŠA BRLAS*, SNJEŽANA KONOPEK, GORDANA KOVAČ,
MELITA MAJUREC, LJILJANA MATOŠEVIĆ, STEVO OBRADOVIĆ,
LJUBICA POFUK, DUŠANKA VERGIĆ**

JAVNOZDRAVSTVENI PROBLEMI MEĐU UČENICIMA SREDNJIH ŠKOLA

(rezultati istraživanja)

Virovitica-Slatina-Orahovica-Pitomača, 2005.

Tri su velika javnozdravstvena problema čije se negativne posljedice odražavaju posebno na adolescentima; pušenje, pijenje alkoholnih pića i drogiranje. Odnedavno su i stručni suradnici u školskim povjerenstvima za borbu protiv pušenja, kojima je jedna od osnovnih i prvih zadaća pratiti pojavnost pušenja u školama. Kako je pušenje kod mladih često povezano s ostalim rizičnim ponašanjima, opravdano je istovremeno s prikupljanjem podataka o pušenju, prikupiti podatke i o ostalim navedenim rizičnim ponašanjima mladih.

Ključne riječi: pušenje, alkohol, droga

UVOD

Tri su velika javnozdravstvena problema čije se negativne posljedice odražavaju i na razvojno vrlo osjetljiv dio populacije, a to su u razvojnom smislu adolescenti, a u školskom sustavu učenici srednjih škola.

Alkoholizam je vjerojatno najveći javnozdravstveni problem u našoj zemlji. Ono što je u razvijenom svijetu neprimjereno i problemsko ponašanje, u našoj kulturi, nažalost, često koketira s običajima i kao takvo je manje socijalno neprihvatljivo.

S pušenjem je vrlo slično; institucije su dužne provoditi zakone, a istovremeno su oskudni mehanizmi kontrole propisanih oblika ponašanja, dok se tomu još pribroji i otvoreno odobravanje roditelja, koji ne poduzimaju mjere sprječavanja, škole sa svojim preventivnim aktivnostima ostaju vrlo usamljene u borbi protiv ovoga zla. Kako jedno zlo nikada ne dolazi samo, to nam pokazuju jasni obrasci prema kojima pušenje kod mladih često predstavlja uvod u konzumiranje onih sredstava ovisnosti koja se konzumiraju na isti način, dakle pušenjem. Vrlo se brzo mladi, znatiželjni, istraživalačke naravi, povodljivi i spremni "platiti" visoku cijenu "ulaznice" u društvo vršnjaka, odluče i za ostala sredstva ovisnosti koja onda više ne mogu, a često i ne žele, voljno kontrolirati.

* Siniša Brlas, prof. (Industrijsko-obrtnička škola Virovitica), Snježana Konopek, prof. (Srednja škola Stjepana Ivšića Orahovica), Gordana Kovač, nastavnik (Strukovna škola «Virovitica»), Melita Majurec, prof. (Tehnička škola Virovitica), Ljiljana Matošević, prof. (Srednja škola Marka Marulića Slatina), Stevo Obradović, prof. (Gimnazija Petra Preradovića Virovitica), Ljubica Pofuk, prof. (Srednja škola Marka Marulića Slatina), Dušanka Vergić, prof. (Srednja škola «Pitomača»)

Stručni suradnici u srednjim školama uglavnom su nositelji preventivnih aktivnosti u ustanovama u kojima rade i to u okviru provedbe propisanih preventivnih programa usmjerenih suzbijanju sredstava ovisnosti u širem smislu. Odnedavno su stručni suradnici članovi školskih povjerenstava za borbu protiv pušenja, kojima je jedna od osnovnih i prvih zadaća pratiti pojavnost pušenja u školama. Kako je pušenje kod mladih često povezano s ostalim rizičnim ponašanjima, tako je ono uvod u uzimanje ostalih sredstava ovisnosti, kao što je marihuana i slično, a još se češće kombiniraju s njima i alkoholna pića. Opravdano je stoga, istovremeno s prikupljanjem podataka o pušenju, prikupiti podatke i o ostalim navedenim rizičnim ponašanjima kod mladih, što je i zamišljeno ovim istraživanjem.

PROBLEMI

1. Koliko je zastupljeno uzimanje pojedinog sredstva ovisnosti kod mladih?
2. Koji su razlozi uzimanja sredstava ovisnosti kod mladih?
3. Koliko su mladi informirani o sredstvima ovisnosti?

PRIBOR I POSTUPAK

Kako bismo došli do podataka koji će nam pomoći dati odgovore na postavljene probleme, korištena je *Anketa o pušenju, pijenju alkoholnih pića i sredstvima ovisnosti* (u Prilogu). Anketiranje je provedeno u drugom polugodištu školske godine 2004./2005. među učenicima srednjih škola na području Virovitičko-podravске županije, svih razreda i oba spola na uzorku od N= 881 ispitanika.

REZULTATI I DISKUSIJA REZULTATA

Uzorak

Razred i spol	Prvi razred	Drugi razred	Treći razred	Četvrti razred	Ukupno ispitanika
Muških	122	73	119	49	363
Ženskih	128	151	124	115	518
Ukupno ispitanika	250	224	243	164	881
				SVEUKUPNO ISPITANIKI	

Kvantitativni odgovori (*apsolutni broj ispitanika za pojedini odgovor*)

pitanje	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	nije odgovorilo
1.	821	59									1
2.	4	6	24	35	80	121	227	209	140	28	7
3.	226	200	455								0
4.	135	307	438								1
5.	200	237	219	165	59						1
6.	416	57	331	66							10
8.	163	623	92								3
9.	168	598	114								1
10.	220	352	213	95							1
12.	772	99									10
14.	198	145	247	281							10

Odgovori u postocima (postotak za pojedini odgovor)

pitanje	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	nije odgovorilo
1.	93,2	6,7									0,1
2.	0,5	0,7	2,7	4	9,1	13,7	25,8	23,7	15,9	3,2	0,7
3.	25,7	22,7	51,6								0
4.	15,3	34,8	49,8								0,1
5.	22,7	26,9	24,9	18,7	6,7						0,1
6.	47,2	6,5	37,6	7,5							1,2
8.	18,5	70,7	10,5								0,3
9.	19,1	67,9	12,9								0,1
10.	25	40	24,2	10,7							0,1
12.	87,6	11,2									1,2
14.	22,4	16,5	28	31,9							1,2

Kvalitativni odgovori (pojedini odgovori poredani po čestini)

pitanje	kvalitativni odgovori	nije odgovorilo
5.e	-zbog smirenja, zbog utjecaja društva vršnjaka, iz navike, iz dokolice, zbog problema (kod kuće i u školi) i stresa, zbog utjecaja medija, iz znatiželje	
7.	- marihuana, ecstasy, tablete, speed, heroin, kokain, LSD, hašiš, ljepilo	N=212 24,1%
11.	- psiholog, roditelj, liječnik, druga stručna osoba, razrednik, ne zna, centri za suzbijanje ovisnosti, pedagogu/prijatelju/svećeniku	N=212 24,1%
13.	- imam sve potrebne informacije i ništa me ne zanima, o posljedicama, kako prepoznati konzumenta sredstva ovisnosti, o uzrocima	N=375 42,6%

Istraživanje utjecaja uzimanja štetnih sredstava u razdoblju adolescencije, koje je osjetljivo za psihofizički i psihosocijalni rast i razvoj, neobično je važno iz više razloga.

Kao prvo, uzimanje navedenih sredstava oblikuje i fenotipske aspekte pojedinaca koji su često devijantni (psihopatologija, sekundarni kriminalitet, poremećaji ponašanja i slično).

Drugo, posebno kod djevojaka (ali to naravno vrijedi i kod dječaka) sredstva ovisnosti su teratogeni koji mogu uzrokovati poremećaje embrija i fetusa (to je posebno važno zbog sve većeg broja učenica koje tijekom srednjoškolskog obrazovanja zatrudne), a sve je jasnije «kako teratogeni jednako tako mogu imati i psihološke posljedice i posljedice na ponašanje.» (Vasta i dr., 1998., str. 132.). Psihoteratologija koja se razvila iz potonjeg razumijevanja istražuje potencijalno štetne učinke teratogena preko ponašanja i onda kada nema fizičkih posljedica.

Opasnosti koje proizlaze iz štetnosti uzimanja sredstava ovisnosti toliko su velike (više o tome kod Vasta i dr., str. 134.), da je ustvari ključno djelovati preventivno jer će se moguće štetne posljedice ispoljavati vjerojatno generacijama putem utjecaja genotipa na fenotip.

Rezultati ovoga istraživanja jasno ukazuju na to da mladi ljudi, adolescenti, uzimaju sredstva ovisnosti: puše, piju alkoholna pića i uzimaju ostala sredstva ovisnosti (u žargonu nazivane «droge»). Sredstvima ovisnosti u širem se smislu ovdje smatraju, i pušenje, i konzumiranje alkoholnih pića i uzimanje ostalih sredstava ovisnosti «droga». Je li to u mjeri u kojoj sugeriraju rezultati ovoga istraživanja teško je govoriti, kada je poznato da su «tamne brojke» nepoznate i

vjerojatno bismo trebali od tri do pet puta uvećati postojeće nalaze kako bismo se približili stvarnim brojkama. Ovakvo je sasvim jasno da je problem ovdje i sada usprkos čestom pogrešnom mišljenju, da se to događa nekome drugome.

Koliko je učestalo uzimanje pojedinoga sredstva ovisnosti (prvi problem)?

Većina učenika puši. To priznaje gotovo polovina ukupnog broja učenika (njih pet od deset), a slično tomu uočavaju pušenje kod ostalih učenika (drugo i treće pitanje). Budući da puše i roditelji, odnosno, staratelji većine učenika (četvrto pitanje), a kako je značajan oblik učenja u ovome razdoblju učenje po modelu, ne začuđuje ako postoji i takva veza.

Koji su razlozi uzimanja sredstava ovisnosti (drugi problem)?

Poznato je da mladi u razdoblju adolescencije intenzivno nastoje izgraditi vlastiti identitet i osamostaliti se. Često to čine neprimjereno kako bi ispali važni pred vršnjacima i ne bi li se osjećali odraslijima nego što jesu. Upravo ove razloge u petom pitanju navode kao razloge zbog kojih puše.

Možda iznenađuje spoznaja o konzumiranju alkoholnih pića koja čak osam do devet, od njih deset (deveto pitanje) ponekad ili često konzumira. Jednako je zabrinjavajući nalaz (deseto pitanje) prema kojemu učenici smatraju da oko četvrtine njihovih kolega i u školu dolazi pod utjecajem alkohola. U tome ih svakako ohrabruje i nemogućnost bilo kakvog kontroliranja koncentracije alkohola kod učenika u školi.

Čak i ostala sredstva ovisnosti (drogu) mladi smatraju da uzima oko polovine njihovih kolega (šesto pitanje). Najzastupljenija je marihuana, zatim sintetičke droge u obliku tableta (ecstasy i slično), a manje one droge koje izazivaju dramatičnije promjene (sedmo pitanje). S obzirom na zakonske zapreke vezane za posjedovanje droga, razumljivo je da je njihova javna ispoljenost slabija (osmo pitanje), pa su i spoznaje učenika o tome slabije.

Koliko su mladi informirani o sredstvima ovisnosti (treći problem)?

Nalaz o tome kako velika većina učenika ima jasne spoznaje o tome da je uzimanje ovih sredstava za njih štetno, jasno ukazuje na to da su pravovremeno i kvalitetno informirani o štetnosti ponašanja vezanih za uzimanje sredstava ovisnosti (prvo, dvanaesto i trinaesto pitanje). U slučaju potrebe, uglavnom očekuju pomoć od stručnih osoba (jedanaesto pitanje), ali i od svojih roditelja, što svakako ohrabruje, dok najkvalitetnije informacije o tome, vjerojatno, očekuju od škole (četnaesto pitanje).

ZAKLJUČAK

Mladi, odnosno, adolescenti uzimaju sredstva ovisnosti. Poražavajuća je to, zastrašujuća i opasna činjenica bez obzira na slučajnost. Većina njih puši, pije alkohol i uzimaju sredstva ovisnosti. Iako sami smatraju kako su pravodobno i dostatno informirani o štetnosti utjecaja kojima se izlažu, čini se da su mehanizmi razvoja identiteta, identifikacije s odraslima i učenja po modelu, jači od mogućnosti kontrole vlastitog ponašanja.

LITERATURA

1. Vasta, R. i drugi, Dječja psihologija, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1998.

PUBLIC HEALTH PROBLEMS OF CHILDREN IN SECONDARY SCHOOLS

(research results)

There are three big public health problems, the negative consequences of which have an impact on adolescents, i.e. smoking, drinking, and drug-taking. Experts have recently joined school boards for the prevention of smoking, whose task is to monitor the incidence of smoking in schools. As smoking is often linked to other kinds of hazardous behavior of adolescents, the simultaneous collection of data on other types of hazardous behavior is justified.

Key words: smoking, drinking, drug-taking

Primljeno 20. rujna 2005.

PRILOG

Anketa o pušenju, pijenju alkoholnih pića i sredstvima ovisnosti

Uputa: Često u školi, ali i ne samo u školi, slušate o štetnosti pušenja duhanskih proizvoda, pijenja alkoholnih pića i uzimanja ostalih sredstava ovisnosti. To je zbog toga što vam svi mi koji radimo u školi želimo pomoći da u svome životu donosite za vas zdrave i kvalitetne odluke. Odluku često nije lako donijeti. Moramo imati valjane informacije kako bi i odlika bila valjana. Da bismo došli do tih informacija moramo vas pitati što mislite i koja su vaša iskustva. Stoga vas molimo da iskreno odgovorite na postavljena pitanja kako bismo na osnovi svih odgovora došli do važnih informacija koje će nam pomoći u donošenju odluka.

Spol: muški ženski

1. Smatraš li da je pušenje cigareta štetno za zdravlje?
 - a) da, štetno je
 - b) ne, nije štetno

2. Koliko učenika u srednjoj školi, prema tvom mišljenju, puši cigarete?
 - a) jedan od njih deset (10%)
 - b) dvoje od deset (20%)
 - c) troje od deset (30%)
 - d) četvero od deset (40%)
 - e) petero od deset (50%)
 - f) šestero od deset (60%)
 - g) sedmero od deset (70%)
 - h) osmero od deset (80%)
 - i) devetero od deset (90%)
 - j) svi učenici puše

3. Puši li i ti cigarete?
 - a) da, redovito
 - b) da, ali samo ponekad
 - c) ne pušim uopće

4. Puše li cigarete i tvoji roditelji/staratelji?
 - a) puši cigarete oboje
 - b) puši cigarete samo jedan roditelj
 - c) ne puši cigarete nitko od mojih roditelja/staratelja

5. Koji je, prema tvom mišljenju, glavni razlog zbog kojega učenici puše cigarete?
 - a) kako bi ispali važni pred vršnjacima
 - b) zbog toga što svi u društvu puše, pa prema tomu, trebaju i oni
 - c) zbog toga što im to godi i sviđa im se
 - d) zbog toga što oponašaju odrasle i žele se osjećati odraslijima nego što jesu
 - e) nešto drugo (navedi):

6. Uzimaju li, prema tvom mišljenju, učenici srednje škole sredstva ovisnosti (drogu)?
 - a) da
 - b) ne
 - c) ne znam
 - d) znam, ali ne želim odgovoriti

7. Koja sredstva ovisnosti (droga) najčešće uzimaju mladi (navedi)?

8. Imaš li spoznaje o tome da mladi sredstva ovisnosti uzimaju i u školi?

- a) da, ponekad sredstva ovisnosti (droge) uzimaju i u školi
 - b) nemam spoznaja o tome
 - c) ne želim odgovoriti
9. Popiješ li koji puta i ti alkoholno piće?
- a) da, često
 - b) ponekad
 - c) ne, nikada
10. Dolaze li tvoji prijatelji ili prijateljice u školu pod utjecajem alkohola?
- a) da
 - b) ne
 - c) ne znam
 - d) znam, ali ne želim odgovoriti
11. Koga bi preporučio (preporučila) za pomoć prijatelju, ili prijateljici za kojega znaš da ima ovakve probleme (navedi)?
-
12. Imaš li dovoljno informacija o mogućim posljedicama pušenja, pijenja i uzimanja sredstava ovisnosti?
- a) imam
 - b) nemam
13. Koje ti informacije o tome nedostaju (navedi)?
-
14. Koji je, prema tebi, najbolji način da dođeš do informacija o navedenom?
- a) da sam (sama) potražim što me zanima
 - b) da razmjenjujem informacije s prijateljima i prijateljicama
 - c) da nas sve u školi redovito informiraju o onome što je važno znati
 - d) znam sve što me zanima